

A Presentation On

મેક્સ વેબર

એક સમાજશાસ્ત્રી

Prepared by : Prof. HINA C. PATEL
- part time lecturer
(sociology
department)

Max Weber (1864-1920) he believed that organisation should be managed Impersonally an that formal organisation structure,where specefic rules where followed,was important.

□ પ્રસ્તાવના -

જન્મ તારીખ : 21 એપ્રિલ, 1864

જન્મ સ્થળ : જર્મનીમાં અરેફ્ટ

અવસાન : 14 જૂન, 1920

રાષ્ટ્રીયતા : પરસિયા, જર્મન એમ્પાયર, વૈમાર રિપબ્લિક

શિક્ષણ : ફ્રેંડરિચ વિલહેમ યુનિવર્સિટી, હેડેલબર્ગ યુનિવર્સિટી

- In Erfurt in Thuringia, Germany (Suburbs of Berlin)
- Eldest of seven children in upper middle class family
- German Political Economist and Sociologist
- One of the founders of modern Sociology
- Began his interest in Social Sciences when he was 13
- Brother Alfred became a Sociologist and Economist
- Helped found the German Democratic Party

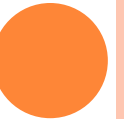

□ મેક્સ વેબર ના કાર્ય :

‘હિસ્ટરી ઓફ કોમર્શિયલ સોસાયટીઝ ઇન ધી મિડલ એજીઝ ઇન’ (1889) : વેબર નો આ પી.એચ.ડી. થીસિસ હતો. તેમાં મુખ્યત્વે આર્થિક એ અને કાનૂની ઇતિહાસ ની છણવાટ કરવામાં આવી છે.

‘રોમન એગ્રીરિયન હિસ્ટરી’ (1891) : આ તેમનો પોસ્ટ ડોક્ટરલ થીસિસ હતો. યુનિવર્સિટીમાં શિક્ષક તરીકે નું સ્થાન મેળવવા માટે આ થીસિસ ઉપયોગી બન્યો હતો.

‘ધી પ્રોટેસ્ટન્ટ એથિક એન્ડ ધી સ્પિરિટ ઓફ કેપિટલિઝમ’ (1906) : વેબરનો આ અભ્યાસગ્રંથ અત્યંત લોકપ્રિય બન્યો. યુરોપ અને અમેરિકા ના ઇતિહાસના આધારે તેમણે આ ગ્રંથમાં ધર્મ અને અર્થવ્યવસ્થા વચ્ચેના સંબંધ નું વિશ્લેષણ કર્યું.

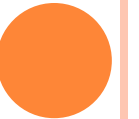
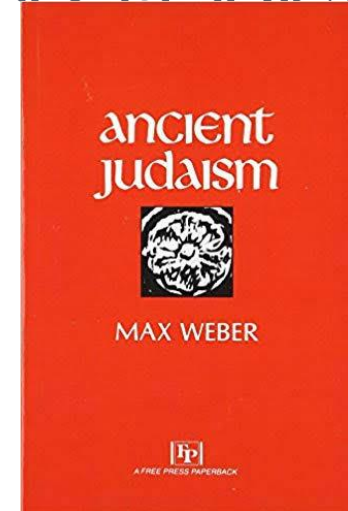
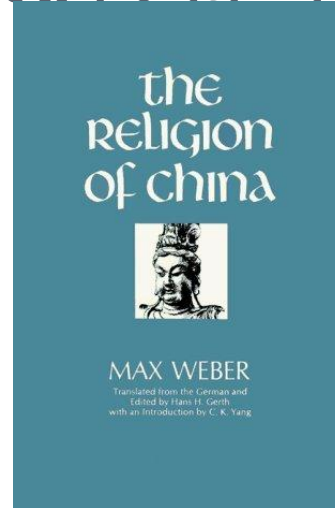
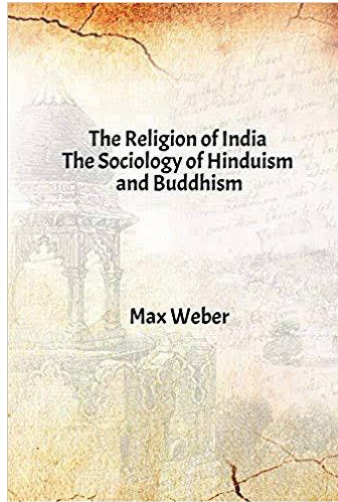
ત્રણ અંગ્રેજી ગ્રંથોના શીર્ષક અને અનુવાદક :

‘ધી હિન્દુ સોશિયલ સિસ્ટમ’ : અનુવાદક : એચ .એચ. ગર્થ અને ડી. માર્ટિનડેલ (1950)

‘ધી રિલિજિયન ઓફ ચાઈના’ : કનફ્યુસિયસ એન્ડ તાઓઇઝમ’
- અનુવાદક : એચ. એચ. ગર્થ (1991)

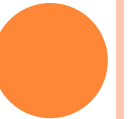
‘એન્સિયન્ટ જુડાઈઝમ’ : અનુવાદક – એચ. એચ. ગર્થ અને ડી. માર્ટિનડેલ (1952)

‘સોશિયલ રીફોર્મ એન્ડ સોશિયલ પોલિટિક્સ’ : જર્નલ - વેબર આ જર્નલ ના સહતંત્રી હતા.

□ મેક્સ વેબર નું પ્રદાન:

- > માર્ક્સ વાદી નિર્ણાયકવાદી નું ખંડન.
- > સમાજ ના અભ્યાસ વીશે વેબર નો આગવો અભિગમ.
- > પદ્ધતિ શાસ્ત્ર :આદર્શ પ્રકાર પદ્ધતિ.
- > સામાજિક જીવન માં 'મૂલ્યો' ના મહત્વ પર મૂકેલો ભાર.
- > વિશાળ કક્ષા ના સંગઠનો :નોકર શાહી અને સત્તા ની ઘટના નો અભ્યાસ.
- > સામાજિક સ્થારીકરણ :વર્ગો અને દરજ્જા – જૂથો વિશે વેબર નો આગવો ખ્યાલ.

1. સામાજિક ક્રિયા નો સિદ્ધાંત

સામાજિક ક્રિયા જેવી દેખાતી કેટલીક ઘટનાઓ, ‘પારસ્પરિક રીતે સંકળાયેલા બનાવો’, ‘ક્રિયા’ અને ‘સામાજિક ક્રિયા’ વચ્ચે વેબેરે દર્શાવેલો ભેદ :

“પ્રતિક્રિયા રૂપ વર્તન પણ સામાજિક ક્રિયા નથી”

સામાજિક ક્રિયા નો અર્થ :

સામાજિક ક્રિયા પરિચિત કે અપરિચિત એવી અન્ય વ્યક્તિ ઓ ના વર્તમાનકાલીન, ભૂતકાલીન કે ભવિષ્યકાલીન અપેક્ષિત વર્તન તરફ અભિમુખ થયેલી હોય છે.

બીજા ઓના વર્તમાન તરફ અભિમુખ થયેલી ક્રિયા જ સામાજિક ક્રિયા છે. ધારી વ્યક્તિ ઓની ક્રિયા સાથે સમાનતા ધરાવતી તેમજ બીજી વ્યક્તિ ઓની અસર થી થયેલી ક્રિયા સામાજિક ક્રિયા નથી.

સામાજિક ક્રિયા ના પ્રકારો :

1. પ્રભાવાત્મક સામાજિક ક્રિયા
2. પરંપરાત્મક સામાજિક ક્રિયા
3. પૂર્વ નિર્ધારિત ધ્યેય ની પ્રાપ્તિ માટે સાધનોની બુધ્ધિ પૂર્વક પસંદગી કરીને કરવા માં આવેલી સામાજિક ક્રિયા

2. આદર્શ પ્રકાર :

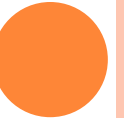
આદર્શ પ્રકાર નો અર્થ :

વાસ્તવિક અને અનુભવ જન્ય સામાજિક ઘટના નો વૈજ્ઞાનિક રીતે અભ્યાસ કરવા માટે તે ઘટના ના વિવિધ તત્વો ને ઉપલબ્ધ વૈજ્ઞાનિક જ્ઞાન ના આધારે બુદ્ધિ પૂર્ણ રીતે સાંકળી લઈ ને કાલ્પનિક રીતે તૈયાર કરવા માં આવેલી રચના ને આદર્શ પ્રકાર કહેવાય.

દા.ત. : ધ્યેયો ની એકતા, સબંધો જ સાધ્ય, વૈયક્તિક સબંધો, અભિવ્યાપક સબંધો,

આદર્શ પ્રકાર ના લક્ષણો :

- ~ આદર્શ પ્રકાર બુદ્ધિ પૂર્વક રચેલો એક તરફી આદર્શ નમૂનો છે.
- ~ આદર્શ પ્રકાર ના સામાજિક ક્રિયા ના સાધનો ધ્યેયો ને મર્યાદિત કરવા માટે બૌદ્ધિકતા નું આરોપણ કરતો તાર્કિક ખ્યાલ છે.
- ~ આદર્શ પ્રકાર ની મદદ થી અભ્યાસ તળે ની ઘટના નું વિસ્તૃત વર્ણન શક્ય નથી , કેવળ મર્યાદિત અભ્યાસ જ શક્ય બને છે.

આદર્શ પ્રકાર એક કલ્પના લક્ષી પ્રયોગ :

આદર્શ પ્રકાર અમુક ચોક્કસ સામાજિક ઘટનાના અભ્યાસ માટે જ ઉપયોગી બની શકે. નૈતિક દ્રષ્ટિ એ 'સારું' ક 'ખરાબ' એવા વિચારો સાથે આદર્શ પ્રકાર ને સબંધ નથી. આદર્શ પ્રકાર ની મદદ થી સંશોધક વાસ્તવિક સામાજિક ઘટના ઓની અનુરૂપતા અને વિચલન માપી શકે છે.

સમાજ શાસ્ત્રીય સાંસોધન માં આદર્શ પ્રકાર પદ્ધતી ઉપયોગિતા:

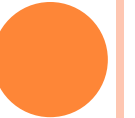
સામાજિક ઘટના ઓ ની તુલના કરવા માં ઉપયોગી.
ઘટના નું અભ્યાસ ક્ષેત્ર મર્યાદિત કરવા માં ઉપયોગી.
આદર્શ પ્રકાર ની સંશોધક ને ઉપકલ્પના ના નિર્માણ માં મદદ રૂપ બને છે.
આદર્શ પ્રકાર સંશોધક માટે આશ્રય સ્થાન બને છે.

આદર્શ પ્રકાર પદ્ધતી ની મર્યાદાઓ :

આદર્શ પ્રકાર ની મદદ થી વિભિન્ન સમજો અંગે નું વિસ્તૃત તુલનાત્મક જ્ઞાન મેળવી શકતું નથી.

સામાજિક ઘટના અંગે ના જ્ઞાન ની વૃદ્ધિ થતાં આદર્શ પ્રકાર ની નમૂનાઓ બિન ઉપયોગી બની જાય છે.

3. રાજકારણ એક વ્યવસાય તરીકે પાશ્વભૂમિ :

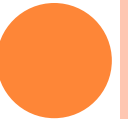
પરંપરા માં વિશ્વાસ

કાનૂની નિયમીઓ માં વિશ્વાસ

રાજકીય નેતૃત્વ માં અપેક્ષિત ગુણ

જુસ્સો

રાજકારણ અને રાજકીય નેતૃત્વ

વિભૂતિ માન વ્યક્તિત્વ માં વિશ્વાસ

વ્યાવસાયિક રાજકીય નેતા નો ઉદ્ભવ
અને વિકાસ

ઉચિત જ્ઞાન : રાજકારણ અને સદાચાર

ઉત્તરદાયિત્વ

રાજકીય નેતૃત્વ ના આધરે

નાના વ્યવસાય માટેની લોન

ફક્ત બિન અનામતના વર્ગમાં આવતા લોકો માટે...

- કરીયાણા સ્ટોર, ગારમેન્ટ સ્ટોર, બ્યુટી પાર્લર, મોબાઈલ ફોન શોપ, ગૃહ ઉદ્યોગ, રમકડાની દુકાન, સાડી સ્ટોર વગેરે...
- આ પ્રકારના નાના વ્યવસાય માટે રૂા. ૧૦,૦૦,૦૦૦/- (દસ લાખ) સુધીની લોન વાર્ષિક ૫%ના વ્યાજદરે

ફોર્મ ભરવાની છેલ્લી તારીખ : ૦૯/૦૮/૨૦૧૯

4. સત્તા - અર્થ અને પ્રકાર :

સત્તા નો અર્થ :

મેક્સ વેબર ના અનુસાર સત્તા એ સામાજિક સ્થિતિ છે જેમાં અનુયાયી સ્વેચ્છિક રૂપ થી આદેશ નું પાલન કરે છે જેનું કારણ આદેશક ના પ્રતિ દાયિત્વ બોધ અને આદેશ ના કાયદા માં વિશ્વાસ છે.

સત્તા ના પ્રકારો :

(1) પરંપરાત્મક સત્તા :
ભૂતકાલીન પરંપરા ઓનો પ્રભાવ,
વ્યક્તિ ઓના દરજ્જા ઓના કોટિકમ,
વ્યક્તિગત વફાદારી,

A_ પ્રાથમિક પિતૃપ્રધાન
પરંપરાત્મક સત્તા.

B_ સામંત શાહી
પરંપરાત્મક સત્તા.

(2) બૌદ્ધિક –કાનૂની સત્તા :

કાયદા નું શાસન, નવા નિયમો ની રચના, કાનૂન પ્રત્યે ની વફાદારી, બિન અંગત નિયમોના આધારે સત્તા નું ભોગવટો.

(3) વ્યક્તિ ના આગવા – વિભૂતિ માન – ગુણોને આધારે મળેલી સત્તા :

સમાજ ની નિત્યક્રમ વ્યવસ્થા સામે ના વિરોધ માથી થતો ઉદભવ સત્તા ધરાવનાર 'વ્યક્તિ' હોય છે 'પદ' નહીં. અનુયાયીઓ નેતા ની પસંદગી ણો પડઘો પડી છે

5. ધર્મ નું સમાજ શાસ્ત્ર :

પ્રોટેસ્ટન્ટ આચાર સાસત્ર અને મૂડી વાદ

વેબર ની ઉપ કલ્પના તુલનાત્મક અભ્યાસ

‘ઔદ્યોગિક મૂડી વાદ’ નો અર્થ

પશ્ચિમ ના ઔદ્યોગિક મૂડીવાદ ના લક્ષણો

ખાનગી મિલકત નો અધિકાર

નફાના હેતુ

ખાનગી ઉદ્યોગ અને બુદ્ધિપૂર્ણ સંચાલન

યંત્ર નો ઉપયોગ

મુક્ત શ્રમ નું બુદ્ધિપૂર્ણ મૂડીવાદી સંગઠન

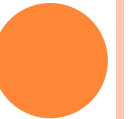
નિયમિત બજાર સાથે સકડાયેલું બુદ્ધિપૂર્ણ ઔદ્યોગિક સંગઠન

શ્રમ વિભાજન અને વિશેષીકરણ

બુદ્ધિપૂર્ણ હિસાબ પદ્ધતિ

મિલકત વિભાજન

વિજ્ઞાન નો ઉપયોગ

પ્રોટેસ્ટન્ટ આચારના ધોરણો

વ્યવસાયિક સફલતા એજ ઈશ્વર પ્રાપ્તિનો માર્ગ

વ્યક્તિ ના ઉદમી પણા નું અપાયેલું મહત્વ

પૈસા ની કમાણી ને અપાયેલું મહત્વ

પૈસા ના ધિરાણ પર વ્યાજ લેવાની છૂટ

પ્રમાણિકતા નું મહત્વ

મધ પાન પર પ્રતિબંધ

ઓછી રજાઓ

6. નોકરશાહી :

નોકરશાહીનો અર્થ :

“ વિશાળ વહીવટી કાર્યો કરવા માટે અનેક વ્યક્તિઓની કામગીરી નો સમન્વય કરીને બુદ્ધિપૂર્વક ના આયોજન દ્વારા રચવામાં આવેલા કોટિક્રમાંક સંગઠન ના એક પ્રકાર ને નોકરશાહી તરીકે વ્યાખ્યાબદ્ધ કરી શકાય.”

નોકરશાહી ના લક્ષણો :

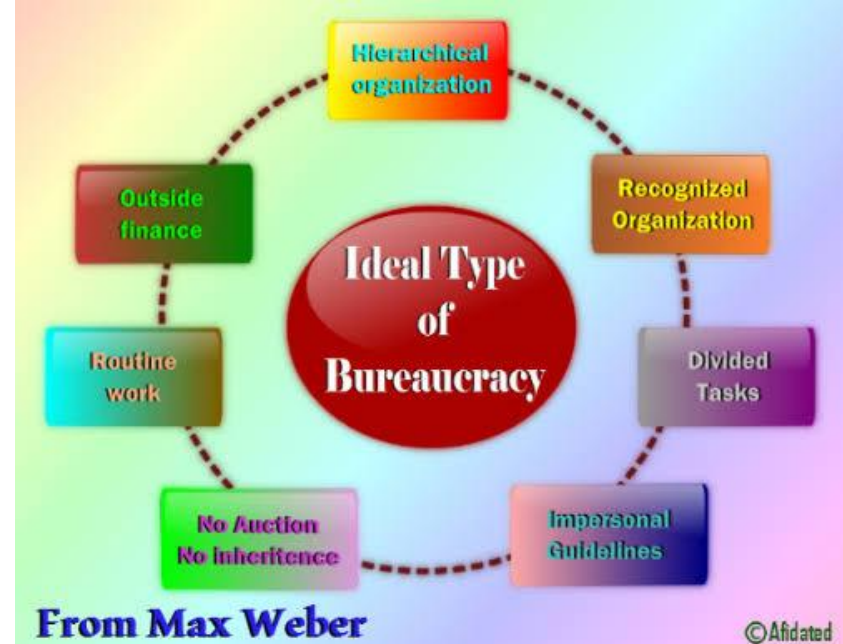
નિર્ધારિત અને સત્તા વાર કાર્યક્ષેત્ર
નો સિદ્ધાંત :

સત્તાવાર ફરજો ની વહેચણી :

સત્તા ની સ્થિર વહેચણી :

નિર્ધારિત કાર્યપદ્ધતિ :

સત્તા અને તાબેદારી ના સબંધો :

લેખિત દસ્તાવેજો નો ઉપયોગ અને જાળવણી :

નિષ્ણાંત તાલીમ ની જરૂર :

સત્તા વાર પ્રવૃત્તિઓ કરવા માટે પડાધિકારી ઓ ની સંપૂર્ણ કાર્યશક્તિ ની ઊભી થતી માંગ :

નિયમો દ્વારા સંચાલન :

નોકરશાહીમાં પદાધિકાર નું સ્થાન:

પડાધિકારની ફરજ અને તેનું સ્થાન નોકરશાહી તંત્ર ની અંદરની ક્ષેત્ર માં સબંધો ની રચના નિર્માણ કરે છે :

વફાદારી નું બિન અંગત સ્વરૂપ :પદાધિકાર ના સ્થાન ની ઢબ નું નિર્માણ

Jaihind Daily

નોકરશાહી તંત્રમાં સુધારાની જરૂર ...

END. THANK YOU

THANK YOU ALL OF YOU

